

Przedmowa

Ustawa o fundacjach z 6.4.1984 r. umożliwiła na nowo¹, po prawie trzydziestu dwóch latach od wydania przez Radę Ministrów dekretu o zniesieniu fundacji², tworzenie tychże osób prawnych na gruncie prawa polskiego. Ponadto, na podstawie art. 58 KościółKatU oraz późniejszych ustaw regulujących sytuację prawną poszczególnych kościołów w Polsce, przywrócona została również możliwość tworzenia fundacji kościelnych. W doktrynie prawa polskiego zaczęły pojawiać się najpierw artykuły odnoszące się do kwestii szczegółowych³, a następnie monografie obejmujące już całość zagadnień związanych z fundacjami, między innymi takich autorów jak: *J. Brol*, *B. Sagan* i *J. Strzępka*, *D. Bugajna-Sporczyk*, *I. Janson*, *A. Kidyba*, *L. Stecki*, *H. Izdebski* oraz *H. Cioch*⁴. Monograficznego opracowania przez *G. Radecki*go doczekała się również problematyka fundacji zakładanych przez osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego⁵.

Pomimo istniejących obecnie wielu publikacji, wykładnia norm polskiego prawa fundacyjnego często nie jest jednolita. Trudności w interpretacji przepisów ustawy o fundacjach oraz ustaw regulujących stosunek państwa polskiego do poszczególnych kościołów i związane z nimi kontrowersje doktrynalne dotyczą w sposób bezpośredni fundacji kościelnych. Przyczyny takiego stanu rzeczy należałoby w znacznej mierze upatrywać w tym, że w czasach komunistycznych nie było możliwości tworzenia tego typu osób prawnych, a co za tym idzie, również doktryna i orzecznictwo praktycznie nie rozwijały się w tej materii. Uzasadnione jest zatem sięgnięcie do dorobku innych systemów prawnych, w których nauka i stosowanie prawa w zakresie prawa fundacyjnego wydają się być bardziej rozwinięte. Takie prawnoporównawcze podejście zaobser-

---

¹ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 40 ze zm.

² Dz.U. z 1952 r. Nr 25, poz. 172 ze zm. (24.4.1952 r.).

³ Zob. *W. Wasilewski*, Prawna problematyka fundacji (Zagadnienia podstawowe), PiP 1984, z. 9, s. 26–36; *H. Cioch*, Istota aktu fundacyjnego, NP 1986, Nr 10, s. 17–30; *H. Cioch*, Statut fundacji, NP 1987, Nr 2, s. 32–43; *E. Mazur*, Fundacja, Pal. 1991, Nr 5–7, s. 46–55.

⁴ *J. Brol*, Fundacje (po zmianach ustawodawczych), Bydgoszcz 1992; *B. Sagan*, *J. Strzępka*, Prawo o fundacjach. Komentarz, Katowice 1992; *D. Bugajna-Sporczyk*, *I. Janson*, Zakładamy fundację. Praktyczny komentarz do ustawy o fundacjach, Warszawa 1994; *A. Kidyba*, Fundacje i stowarzyszenia. Zagadnienia podstawowe, Warszawa 1995; *L. Stecki*, Fundacja, cz. I–III, Toruń 1996; *H. Izdebski*, Fundacje i stowarzyszenia: teksty i objaśnienia ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień prowadzenia działalności gospodarczej, Warszawa 1996; *H. Cioch*, Fundacje w ujęciu prawa polskiego na tle porównawczym, Lublin 2000.

⁵ *G. Radecki*, Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego w Polsce, Katowice 2009.

wować można już w części polskich publikacji, spośród których na szczególną uwagę zasługują prace *H. Ciocha* oraz *L. Steckiego*⁶.

Z powyżej wskazanych względów niniejsza publikacja, stanowiąca zmodyfikowaną i zaktualizowaną wersję rozprawy doktorskiej z 2012 r. napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. *Henryka Ciocha*, będzie posiadała charakter prawnoporównawczy. Punktem odniesienia dla regulacji dotyczących fundacji kościelnych w ramach polskiego systemu prawnego staną się przepisy prawa niemieckiego. Wybór wskazanego ustawodawstwa jest zasadny przynajmniej z kilku względów. Po pierwsze, w sposób analogiczny do prawa polskiego określa się w nim istotę fundacji jako instytucji charakteryzujących się trzema elementami konstytutywnymi: celem, majątkiem oraz niekorporacyjną strukturą organizacyjną. Po drugie, współcześnie w obydwu państwach funkcjonuje tożsamy model relacji państwo – kościół, określane mianem separacji skoordynowanej (przyjaznej). Doktryna oraz orzecznictwo niemieckie w rozwoju historycznym wywarły znaczący wpływ na wytworzenie zasad i instytucji wspólnych dla prawa fundacyjnego wielu państw europejskich, przede wszystkim poprzez to, że na gruncie niemieckim zaczął kształtować się w XIX w. współczesny model fundacji jako samodzielnej osoby prawnej⁷. Nie bez znaczenia dla dokonanego wyboru jest również fakt, że ustawodawstwo to, wraz z orzecznictwem i doktryną rozwijało się od tego czasu na terenach zachodnich obecnej Republiki Federalnej Niemiec, praktycznie w sposób nieprzerwany⁸.

Prawo niemieckie umożliwia w bardzo szerokim zakresie ustanawianie fundacji kościelnych, ponieważ za podstawę wyróżnienia ich formy samodzielnej uznaje kryteria o charakterze zarówno podmiotowym jak i przedmiotowym. W jego poszczególnych regulacjach widoczny jest również wysoki poziom zaufania państwa do kościołów wyposażonych w przymiot osobowości publicznoprawnej, przejawiający się przede wszystkim we współdziałaniu organów państwowych i kościelnych w procesie administracyjnego uznania fundacji, dokonywania zmian ich statutów, utraty przez nie osobowości prawnej oraz w licznych wyłączeniach tychże fundacji spod nadzoru państwowego. Uwzględniając te spostrzeżenia oraz uwagi uzasadniające wybór prawa niemieckiego dla celów prawnoporównawczych, można sformułować tezę, że szereg rozwiązań funkcjonujących na gruncie prawa niemieckiego, ze względu na zbliżone w sensie prawnym pojęcie fundacji oraz analogiczny model relacji państwo – kościół, mogłoby zostać w przyszłości przyjętych również przez ustawodawcę polskiego. W szczególności chodzi o te, które regulują zakres dopuszczalności tworzenia fundacji kościelnych oraz zasad sprawowania nadzoru nad nimi.

Treść niniejszej publikacji odnosić się będzie do wszystkich typów fundacji, które są związane na etapie tworzenia lub całej działalności, z kościołami chrześcijańskimi o uregulowanym ustawowo statusie prawnym (w prawie polskim), albo wyposażonymi

---

⁶ *L. Stecki*, Fundacja, cz. I–III, Toruń 1996; *H. Cioch*, Fundacje w ujęciu prawa polskiego na tle porównawczym, Lublin 2000; *H. Cioch*, Prawo fundacyjne, Warszawa 2011.

⁷ *J. Krukowski*, Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych, Lublin 2000, s. 53–56, 254.

⁸ *A.F. von Campenhausen*, § 5 Geschichte und Reform, w: StRHd, s. 86–94.

w przymiot podmiotowości publicznoprawnej (w prawie niemieckim). Pominięte zostaną zagadnienia dotyczące fundacji tworzonych przez inne związki wyznaniowe, nawet jeżeli ich prawny status jest adekwatny do posiadanego przez wspomniane powyżej kościoły. W tym przypadku mamy do czynienia z fundacjami wyznaniowymi, które stanowią szerszą kategorię prawną aniżeli fundacje kościelne.

Przedmiot materialny rozważań stanowić będzie prawo fundacyjne w wąskim tego słowa znaczeniu, czyli te regulacje prawne, które odnoszą się do tworzenia fundacji kościelnych, dokonywania zmian w ich strukturze, utraty przez nie bytu prawnego oraz zasad prowadzenia nadzoru nad nimi. Poza jego zakresem pozostaną przepisy prawa wewnętrznego poszczególnych kościołów, ponieważ ich dokładna charakterystyka nie jest konieczna dla realizacji założonego celu. Podczas analizy kwestii szczegółowych zostaną jednakże każdorazowo zasygnalizowane przypadki, w których prawo kościelne znajduje, albo może znaleźć bezpośrednie zastosowanie w państwowym porządku prawnym i tym sposobem różnicować sytuację prawną poszczególnych fundacji kościelnych. Przedmiotem formalnym będzie natomiast wykładnia i analiza prawno-porównawcza wskazanych powyżej regulacji według stanu prawnego na dzień 1.3.2018 r.

Celem niniejszej publikacji będzie dokonanie wykładni, porównania i oceny wyznaczonych przez przedmiot materialny przepisów prawnych i sformułowanie wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*, które mogą przyczynić się do rozwoju polskiego prawa fundacyjnego. Cel ten zostanie zrealizowany za pomocą metod: dogmatyczno-prawnej oraz prawno-porównawczej. Ich aplikacja będzie polegała w pierwszej kolejności na dokonaniu wykładni przepisów prawnych odnoszących się do poszczególnych instytucji polskiego i niemieckiego prawa fundacyjnego, a następnie na ich porównaniu – wskazaniu podobieństw i różnic oraz ocenie przyjętych w prawie polskim i niemieckim rozwiązań. Treść rozważań zostanie podzielona na pięć rozdziałów. W ramach pierwszego omówione zostanie pojęcie fundacji kościelnych. W rozdziale drugim scharakteryzowane zostaną zagadnienia związane z zakładaniem wspomnianych fundacji. Trzeci rozdział dotyczył będzie kwestii zmian w strukturze prawnej już istniejących fundacji. W kolejnym czwartym rozdziale omówione zostaną zagadnienia związane z nadzorem nad bieżącą działalnością samodzielnych fundacji kościelnych. Natomiast rozdział piąty poświęcony zostanie charakterystyce kwestii związanych z utratą bytu prawnego przez fundacje kościelne.

Gliwice, 1.4.2018 r.

Grzegorz Gura